

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Το επιστημονικό ενδιαφέρον εστιάζεται ιδιαίτερα στο φαινόμενο της διγλωσσίας όταν μελετώνται καταστάσεις, όπου μία ή και περισσότερες γλώσσες έρχονται σε επαφή.

Αν και έχουν διατυπωθεί πάρα πολλοί ορισμοί της διγλωσσίας,¹ εμείς θα προσεγγίσουμε την διερεύνηση του ζητήματος αυτού από πραγματολογικής απόψεως, δεδομένου ότι η γλωσσική έκφραση εκδηλώνεται πάντοτε σε συνάρτηση με συγκεκριμένες επικοινωνιακές συνθήκες.

Σύμφωνα με την διεθνή ορολογία²

- μητρική γλώσσας καλείται εκείνη, την οποία μαθαίνει το παιδί στο γονεϊκό του περιβάλλον και η οποία ταυτόχρονα ομιλείται και από τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο,
- ξένη γλώσσα συνιστούν όσες εκμανθάνονται μετά την κατάκτηση βασικών τουλάχιστον στοιχείων της μητρικής και ταυτόχρονα αποτελούν μητρική γλώσσα για γλωσσική κοινότητα, η οποία ζει σε διαφορετικό γεωγραφικό χώρο,
- πρώτη γλώσσα αποκαλούμε εκείνη, την οποία μαθαίνει το παιδί στο γονεϊκό του περιβάλλον, ενώ ο ευρύτερος κοινωνικός περίγυρος ομιλεί άλλη,
- δεύτερη γλώσσα δε συνιστά αυτή η γλώσσα του περιγύρου.

Η κατοχή δύο γλωσσών ήδη θεωρείται συχνά ως φαινόμενο διγλωσσίας. Εμείς, όμως, είμαστε ιδιαίτερα επιφυλακτικοί και — όπως έχουμε αναπτύξει και αλλού³ — προτείνουμε τον όρο πρώτη και δεύτερη γλώσσα κοινωνικοποίησης. Ο όρος αυτός ανταποκρίνεται στην κοινή αποδεκτή διαπίστωση ότι η γλώσσα διαδραματίζει καθοριστικό παράγοντα κοινωνικοποίησης ενός ατόμου, καθώς είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένη με τη δημιουργία και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς.⁴

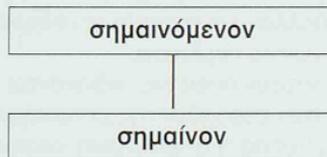
Βέβαια, μια σφαιρική αντιμετώπιση του πολύπλοκου και πολυσύνθετου φαινομένου απαιτεί να εξεταστούν και οι καθοριστικοί παράμετροι της διγλωσσικής επικοινωνίας.

2. Η πραγματολογική διάσταση της επικοινωνίας

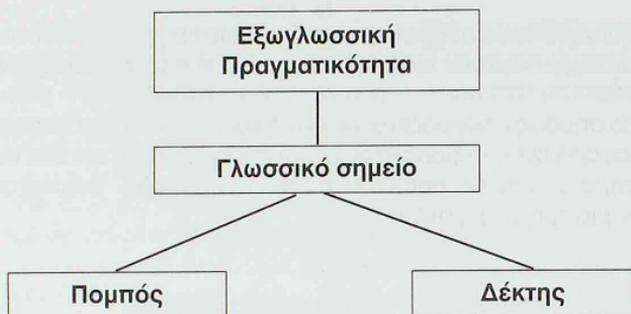
Εμείς, υιοθετώντας τις θεωρητικές απόψεις των J.L. Austin⁵ και J.R. Searle⁶ περί γλωσσικών πράξεων, θα σκιαγραφήσουμε την διάταξη των παραμέτρων αυτών σε ένα μοντέλο επικοινωνίας, το οποίο βασίζεται σε μια πραγματολογική προσέγγιση του γλωσσικού σημείου και τον από αυτήν την αντίληψη προκύπτοντα σημειωτικό ρόμβο.⁷

Όπως είναι γνωστό, ο Ferdinand de Saussure,⁸ αναφερόμενος στο γλωσσικό σημείο, διακρίνει μεταξύ σημαίνοντος και σημαινομένου, δηλ. της υλικής έκφρασης μιας έννοιας και της σημασίας που εκφράζεται με το σημαίνον:

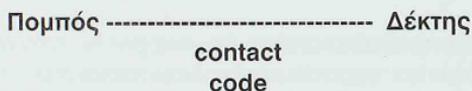
Γλωσσικό σημείο

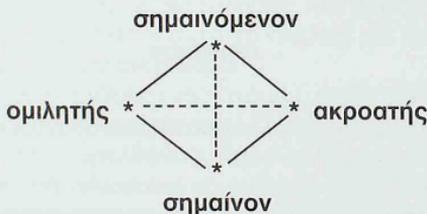
Ταυτόχρονα, όμως, είναι κοινά αποδεκτή η διαπίστωση ότι μέσω γλώσσας γίνεται αναφορά σε κάποια πραγματικότητα, π.χ. στην πραγματική, σε μια υποθετική, σε παρελθούσα ή σε μελλοντική, σε ονειρική ή φανταστική κ.α. Την αναφορά αυτή σε πραγματικότητες την ενσωμάτωσε πρώτος ο Karl Bühler⁹ στη θεωρία του, επισημαίνοντας ότι τα γλωσσικά σημεία που ανταλλάσσουν πομπός και δέκτης αναφέρονται σε αντικείμενα ή ζητήματα εξωγλωσσικής πραγματικότητας:

Το σχήμα αυτό επεκτάθηκε από τον R. Jakobson¹⁰ με την εισαγωγή των όρων *contact* και *code*, θεωρώντας ότι πομπός και δέκτης συνδέονται μεταξύ τους και χρησιμοποιούν κοινό κώδικα επικοινωνίας.

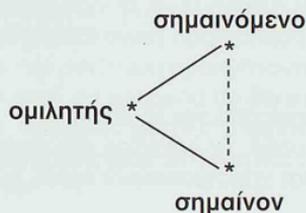

Συνεπώς, κατά την εκφορά ενός γλωσσικού σημείου διαπιστώνουμε την ταυτόχρονη συνύπαρξη σημαίνοντος και σημαινομένου,¹¹ όπως και ενός ομιλητή και ενός ακροατή στην ακόλουθη διάταξη:

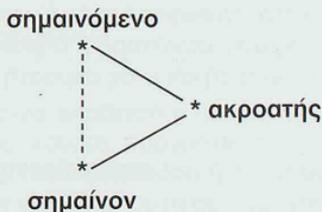

Αυτός ο σημειακός ρόμβος ερμηνεύεται ως εξής:¹²

- κάθε σημαινόμενο αναφέρεται σε ένα ή και περισσότερα σημαίνοντα,
- κάθε σημαίνον εκφράζεται με ένα ή και περισσότερα σημαινόμενα,
- η εκφορά ενός σημαινόντος μέσω σημαινομένου απαιτεί έναν ομιλητή, ο οποίος θα προβεί σ' αυτήν την εκφορά. Υφίσταται, συνεπώς μια τριγωνική σχέση:

- Ο ακροατής προβαίνει από το σημαινόμενο στην αναγωγή αυτού στο σημαίνον και τοιουτοτρόπως διαμορφώνεται μια ακόμη τριγωνική σχέση:

- Ταυτόχρονα, ομιλητής και ακροατής συνδέονται και μέσω του σημαινόντος:

7. Η επικοινωνία δυσχεραίνει (ή και καθίσταται ανέφικτη), εάν έστω και ένα από τα δύο μέρη (ομιλητής, ακροατής) δεν αναγνωρίζει ή δεν αποδέχεται την μεταξύ τους υφισταμένη ή επιδιωκόμενη κοινωνική σχέση.
8. Η λεκτική συμπεριφορά, όπως και η κοινωνική, είναι πάντοτε προσανατολισμένη στην επίτευξη ενός στόχου, στον οποίο ο ακροατής – κατά την αντίληψη του ομιλητή – διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και κατά συνέπεια πρέπει να θεωρηθεί η λεκτική συμπεριφορά ενός ατόμου ως μέρος της κοινωνικής του.
9. Η επίτευξη των επικοινωνιακών αυτών στόχων προϋποθέτει ότι ο ακροατής και αναγνωρίζει και αποδέχεται αυτούς (εξαίρεση αποτελούν το ψεύδος, οι υπαινιγμοί και η manipulation).
10. Η αποδοχή, όμως, εκ μέρους του ακροατή των επικοινωνιακών στόχων του ομιλητή, σημαίνει ταυτόχρονα ότι αναλαμβάνει και τις άμεσες (σε γλωσσικό επίπεδο), όπως και τις έμμεσες υποχρεώσεις (σε κοινωνικό επίπεδο), που απορρέουν από την αποδοχή αυτή.
11. Για την επίτευξη του επικοινωνιακού του σκοπού, ο ομιλητής αναπτύσσει συγκεκριμένη επικοινωνιακή στρατηγική, η οποία εμπλουτίζεται και από εξωγλωσσικά στοιχεία και η οποία ενδέχεται να μεταβληθεί ανά πάσα στιγμή.
12. Στον προφορικό λόγο, ο ομιλητής είναι ταυτόχρονα και ακροατής. Έτσι ελέγχει την επίδραση των εκφωνημάτων του και μπορεί να προβεί σε διαφοροποίηση επικοινωνιακού στόχου, επικοινωνιακής στρατηγικής, εκφερομένου λόγου ή διαπιστωθείσας επίδρασης στον ακροατή.
13. Η γλωσσική πράξη, η οποία εκφέρεται μέσω εκφωνήματος, είναι απόλυτα συνδεδεμένη με τον επικοινωνιακό σκοπό, για αυτό και πάμπολλα εκφωνήματα μπορούν να οδηγήσουν στην επίτευξη της αυτής πράξης και του αυτού σκοπού.
14. Τα εκφωνήματα, τα οποία εκφέρονται στα πλαίσια της προσπάθειας επίτευξης του επικοινωνιακού σκοπού, μπορούν να εκφράζουν αλήθεια ή μη, οι γλωσσικές πράξεις, οι οποίες επιτελούνται μέσω της εκφοράς των εκφωνημάτων όμως είτε στέφονται με επιτυχία, είτε αποτυγχάνουν.
15. Τα εκφωνήματα, τα οποία εκφέρονται στα πλαίσια της προσπάθειας επίτευξης του επικοινωνιακού σκοπού, αναφέρονται μέσω των σημειωμένων στα σημαινόντα εκείνα, τα οποία ο ομιλητής προσδοκά να προσλάβει ο ακροατής.

16. Τα εκφωνήματα εκφέρονται μέσω του γλωσσικού κώδικα, ο οποίος παρέχει την δυνατότητα κωδικοποίησης του λόγου τόσο σε σημασιολογικό, μορφολογικό, συντακτικό και υφολογικό επίπεδο, όσο και στο καταδηλωτικό, συνειρμικό και βιωματικό.
17. Οι συγκεκριμένες επικοινωνιακές συνθήκες, τέλος, διαμορφώνουν το όλο πλαίσιο επικοινωνίας και καθορίζονται από τις συμβάσεις, οι οποίες διέπουν τόσο τις γλωσσικές συνήθειες, όσο και τις κοινωνικά αποδεκτές πρακτικές της κάθε γλωσσικής κοινότητας.

3. Τα προσδιοριστικά στοιχεία των παραμέτρων του σημειακού ρόμβου

Με βάση τα παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι οι παράμετροι του σημειακού ρόμβου, εντασσόμενοι σε ένα πραγματολογικά προσανατολισμένα μοντέλο επικοινωνίας, ορίζονται ως ακολούθως:

* Ομιλητής:

- επίπεδο γνώσεών του,
- απ' αυτόν αναμενόμενο επίπεδο γνώσεων του ακροατή,
- ενδιαφέρον του για το θέμα,
- απ' αυτόν αναμενόμενο ενδιαφέρον του ακροατή για το θέμα,
- στάση του προς το θέμα,
- απ' αυτόν αναμενόμενη στάση του ακροατή για το θέμα,
- το κίνητρό του για την συγκεκριμένη επικοινωνία,
- το απ' αυτόν αναμενόμενο κίνητρο του ακροατή για συμμετοχή στη συγκεκριμένη επικοινωνία
- γενικότερη ψυχοσωματική κατάστασή του,
- απ' αυτόν εκτιμώμενη ψυχοσωματική κατάσταση του ακροατή,
- τόπος, μέσον και διαθέσιμος χρόνος (για τον προφορικό λόγο),
- μέσον και διαθέσιμος χώρος (για τον γραπτό λόγο),
- εκτίμηση της σχέσης του με τον ακροατή, των απ' αυτήν εξαρτώμενων συμβάσεων συμπεριφοράς και διάθεση ή/και ικανότητα προσαρμογής σ' αυτά,
- εκτίμηση του πώς ο ακροατής αντιλαμβάνεται την μεταξύ τους σχέση, τις απ' αυτήν εξαρτώμενες συμβάσεις συμπεριφοράς και την διάθεση ή/και ικανότητά του προσαρμογής σ' αυτά,
- γλωσσικές του ικανότητες, όπως οργάνωση, δόμηση και συνοχή του λόγου και μη-γλωσσικές του δεξιότητες, όπως επικοινωνιακή

- στρατηγική, ανταπόκριση σε κοινωνικούς / επικοινωνιακούς ρόλους και συμβάσεις κ.α.,
- συνειδητοποίηση των παραπάνω και ικανότητα ανταπόκρισης στις απαιτήσεις και διαπιστώσεις.

***ακροατής:**

- επίπεδο γνώσεών του,
- απ' αυτόν εκτιμώμενο επίπεδο γνώσεων του ομιλητή,
- ενδιαφέρον του για το θέμα,
- απ' αυτόν εκτιμώμενο ενδιαφέρον του ομιλητή για το θέμα,
- στάση του προς το θέμα,
- απ' αυτόν αναμενόμενη στάση του ομιλητή για το θέμα,
- το κίνητρό του για την συγκεκριμένη επικοινωνία,
- το απ' αυτόν αναμενόμενο κίνητρο του ομιλητή για συμμετοχή στη συγκεκριμένη επικοινωνία
- γενικότερη ψυχοσωματική κατάστασή του,
- απ' αυτόν εκτιμώμενη ψυχοσωματική κατάσταση του ομιλητή,
- τόπος, μέσον και διαθέσιμος χρόνος (για τον προφορικό λόγο),
- μέσον και διαθέσιμος χώρος (για τον γραπτό λόγο),
- εκτίμηση της σχέσης με τον ομιλητή, των απ' αυτήν εξαρτώμενων συμβάσεων συμπεριφοράς και διάθεση ή/και ικανότητα προσαρμογής σ' αυτά,
- εκτίμησή του πώς ο ομιλητή αντιλαμβάνεται την μεταξύ τους σχέση, τις απ' αυτήν εξαρτώμενες συμβάσεις συμπεριφοράς και την διάθεση ή/και ικανότητά του προσαρμογής σ' αυτά,
- γλωσσικές του ικανότητες, όπως αποκωδικοποίηση τόσο της οργάνωσης, δόμησης και συνοχής του λόγου του ομιλητή, όσο και των μη-γλωσσικών φαινομένων,
- συνειδητοποίηση των παραπάνω και ικανότητα ανταπόκρισης στις απαιτήσεις και διαπιστώσεις.

*** τα σημαίνόμενα:**

- έχουν διακριτό σημασιολογικό χώρο,
- σε ομιλητή και ακροατή υφίσταται σύμπτωση απόψεων ως προς το σημασιολογικό εύρος, τόσο στο καταδηλωτικό, όσο και στο συνειρμικό και βιωματικό επίπεδο,
- είναι συμβατά με τα από τον ομιλητή επιλεχθέντα σημαίνοντα,
- είναι συμβατά με την σχέση ομιλητή και ακροατή, το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και την συγκεκριμένη επικοινωνιακή κατάσταση.

*** τα σημαίνοντα:**

- αναφέρονται τόσο σε σημασιολογικό, μορφολογικό, συντακτικό και υφολογικό επίπεδο, όσο και στο καταδηλωτικό, συνειρμικό και βιωματικό σε κοινό για ομιλητή και ακροατή κώδικα,
- ακολουθούν τους γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες, όπως και τις υφολογικές συμβάσεις που ισχύουν στον συγκεκριμένο γλωσσικό κώδικα για ανάλογα είδη κειμένου ή λόγου,
- είναι συμβατά με τα από τον ομιλητή επιδιωκόμενα να εκφραστούν σημαινόμενα,
- συγκροτούν στον ακροατή τα από τον ομιλητή επιδιωκόμενα να εκφραστούν σημαινόμενα,
- είναι συμβατά με το επιλεχθέν μέσον επικοινωνίας.

Ένα πραγματολογικά προσανατολισμένο μοντέλο επικοινωνίας, κατά συνέπεια, ενσωματώνει παραπάνω παράγοντες μέσα από την σχηματική διάταξη του σημειακού ρόμβου.

4. Η κοινωνικοποίηση μέσω δύο γλωσσών

Εστιάζοντας, τώρα, το ενδιαφέρον μας στα δίγλωσσα άτομα, ή σε άτομα, τα οποία κοινωνικοποιήθηκαν μέσω δύο ή και τριών γλωσσών, οφείλουμε να αναρωτηθούμε, εάν οι μεταβλητές που ορίζουν τις τέσσερις παραμέτρους του σημειακού ρόμβου, όπως τις προσδιορίσαμε παραπάνω, διαφοροποιούνται όταν ένα άτομο μεταβαίνει από γλωσσικό σύστημα σε γλωσσικό σύστημα. Για να διερευνήσουμε αυτό το ερώτημα, θα αναφερθούμε στα πραγματολογικά εκείνα δεδομένα, τα οποία επιτρέπουν τον προσδιορισμό αυτών των παραμέτρων για κάθε γλωσσικό σύστημα χωριστά. Με βάση αυτές τις διαπιστώσεις, θα διερευνήσουμε εάν τα δίγλωσσα ή τα μέσω δύο ή και τριών γλωσσών κοινωνικοποιούμενα άτομα είναι σε θέση να κινούνται με την αυτήν ευχέρεια και στις δύο γλώσσες τόσο στο σημασιολογικό, μορφολογικό, συντακτικό και υφολογικό επίπεδο, όσο και στο καταδηλωτικό, συνειρμικό και βιωματικό.¹⁴ Παράλληλα θα εξετάσουμε και την ευχέρεια, με την οποία κινούνται λεκτικά στο κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου εκφέρεται ο λόγος και εάν προβαίνουν σε αποτελεσματική εκφορά γλωσσικών πράξεων, τόσο από πλευράς επιλογής, διάταξης και έκτασης και των εκφωνημάτων, αλλά και από πλευράς αξιοποίη-

σης εξωγλωσσικών παραμέτρων.¹⁵ Η αντιπαραβολή όλων αυτών των επί μέρους διαπιστώσεων κατόπιν είναι -κατά την άποψή μας- η ικανή εκείνη συνθήκη, που θα επιτρέψει να οικοδομήσουμε μια διδασκαλία γλώσσας τέτοια, η οποία από πλευράς επιλογής, διάταξης και έκτασης και των επιλεχθέντων γλωσσικών φαινομένων, αλλά και των εξωγλωσσικών παραμέτρων, θα ανταποκρίνεται στον ζητούμενο επικοινωνιακό χαρακτήρα της γλωσσικής διδασκαλίας.¹⁶

Αυτή η προσπάθεια οριοθέτησης των παραμέτρων του σημειακού ρόμβου, επιβάλλει — εφ' όσον εστιάζουμε την προσοχή μας στις ομάδες εκείνες, για τις οποίες η Νέα Ελληνική δεν συνιστά ούτε μητρική, ούτε, όμως, και ξένη γλώσσα — να διακρίνουμε μεταξύ:

- ατόμων, για τα οποία η Ν.Ε. συνιστά πρώτη γλώσσα κοινωνικοποίησης, όπως είναι τα Ελληνόπουλα του εξωτερικού τα παιδιά Ελλήνων ομογενών και τα παιδιά των παλιννοστούντων και των επαναπατριζομένων Ελλήνων και
- ατόμων, για τα οποία η Ν.Ε. συνιστά δεύτερη ή και τρίτη γλώσσα κοινωνικοποίησης, όπως είναι τα παιδιά μεταναστών ή πολιτικών προσφύγων που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα καθώς και τα παιδιά Ελλήνων πολιτών που ανήκουν σε θρησκευτικές μειονότητες και συνάμα χρησιμοποιούν μειονοτικές γλώσσες, με την ιδιαιτερότητα, ότι η Ν.Ε. συνιστά δεύτερη γλώσσα κοινωνικοποίησης για τα τουρκόφωνα παιδιά της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης, για δε τα παιδιά που ομιλούν την πομακική ή την (ελληνική) ρομανή λειτουργεί ως τρίτη γλώσσα κοινωνικοποίησης.

4.1. Η πρώτη φάση κοινωνικοποίησης

Από την κοινά αποδεκτή θέση ότι η γλώσσα δεν αποτελεί ένα απλό, μονοδιάστατο μέσον ονομασίας αντικειμένων και εννοιών, αλλά είναι και φορέας του ιστορικής μνήμης και πολιτισμικού πλούτου μιας γλωσσικής κοινότητας, απορρέει ότι η γλώσσα διαδραματίζει αποφασιστικό και καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη και εξέλιξη της προσωπικότητας. Η κοινωνικοποίηση, όμως, όλων αυτών των παιδιών διαφέρει από την αντίστοιχη κοινωνικοποίηση των μονογλώσσων, καθώς ο αλλόγλωσσος γονέας, μακριά από το φυσικό περιβάλλον της δικής του γλώσσας, έχει — αντικειμενικά — περιορισμένες δυνατότητες επικοινωνίας. Αυτό επιδρά ανασταλτικά στις γλωσσικές τους δε-

ξιότητες, καθώς είναι δέκτες λιγότερων γλωσσικών ερεθισμάτων απ' ό τι ο μονόγλωσσος γονέας. Μέσω δε της γλώσσας, ο αλλόγλωσσος γονέας μεταβιβάζει τις αρχές, τις αξίες και τα ιδεώδη της δικής του γλωσσικής κοινότητας. Συνήθως δε – και ιδιαίτερα στην περίπτωση των μεταναστών – προσδίδει μεγάλη σημασία στη μετάγγιση αυτών των πολιτισμικών στοιχείων. Τα αντίστοιχα, όμως, στοιχεία από την ελληνική παράδοση, είτε δεν τα γνωρίζει, είτε δεν τα ασπάζεται, άλλοτε διατηρεί επιφυλακτική ή και αρνητική στάση απέναντί τους. Αλλά και στην περίπτωση, όπου παρατηρείται συνειδητή θετική στάση, είναι δύσκολη η μεταφορά τέτοιων στοιχείων μέσω άλλης γλώσσας.

Συγκρίνοντας, με βάση τα παραπάνω, την πρώτη φάση κοινωνικοποίησης αυτών των παιδιών με την αντίστοιχη των μονογλώσσων, διαπιστώνουμε:

- έκθεση σε πιο περιορισμένη λεκτική επικοινωνία, με επακόλουθο τον ανάλογο περιορισμό των λεκτικών τους πράξεων,
- έκθεση σε περιβάλλον, το οποίο προσδίδει αυξημένη αξία στα ιδιαίτερα πολιτισμικά του στοιχεία.

4.2. Η δεύτερη φάση κοινωνικοποίησης

Κατά τη δεύτερη φάση κοινωνικοποίησης, ένα παιδί έρχεται πλέον επαφή με νηπιαγωγούς, δασκάλους και συμμαθητές, οι οποίοι και με ενεργό και αποφασιστικό τρόπο λαμβάνουν μέρος στη διαδικασία αυτή. Ταυτόχρονα, το παιδί καλείται να ανταποκριθεί και λεκτικά στους νέους του κοινωνικούς ρόλους.¹⁷

Για τα μονόγλωσσα παιδιά, αυτή η μετάβαση συνιστά μια κατά κανόνα ομαλή εξέλιξη από ένα στάδιο ανάπτυξης σε ένα άλλο. Όσα, όμως, κοινωνικοποιούνται μέσω δύο ή και περισσότερων γλωσσών υφίστανται μία βαθιά τομή, καθώς εξωσχολικό και σχολικό περιβάλλον επικοινωνεί μέσω μιας άλλης γλώσσας. Οι δε δικές τους γλωσσικές δεξιότητες υπολείπονται εκείνων, που διαθέτουν οι μονόγλωσσοι συμμαθητές τους. Κατά συνέπεια δεν θα είναι σε θέση να καλύπτουν σε λεκτικό επίπεδο τους κοινωνικούς εκείνους ρόλους, τους οποίους καλείται σ' αυτήν την φάση να αναλάβει και να επιδείξει ανάλογη συμπεριφορά και σε γλωσσικό επίπεδο (ως διδασκόμενος, συμμαθητής, γειτονόπουλο κ.ά.).

Από πλευράς πολιτισμικών στοιχείων, τα παιδιά έρχονται πλέον σε επαφή με όσα μεταδίδονται στο σχολείο και στο εξωσχολικό περιβάλλον και τα οποία μπορεί να διαφέρουν ή και να συγκρούονται με όσα έχουν ήδη προσλάβει στο γονεϊκό περιβάλλον, το οποίο πολλές φορές διατηρεί μιαν επιφυλακτική ή και αρνητική στάση απέναντί σ' αυτά.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, αν ο εκπαιδευτικός δεν είναι κατάλληλα καταρτισμένος ή έστω ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένος, θα θεωρήσει θα θεωρήσει τα παιδιά αυτά ως ανασταλτικό παράγοντα για την εκπαιδευτική διαδικασία που επιθυμεί να πραγματοποιήσει στην τάξη, καθώς θα προσανατολίζεται στις συνήθως δεδομένες γλωσσικές δεξιότητες των μονογλώσσων. Παράλληλα, τα σχολικά εγχειρίδια και τα αναλυτικά προγράμματα δεν προσαρμόζονται εύκολα στις απαιτήσεις μιας τάξης, στην οποία φοιτούν και αλλόφωνα παιδιά, με συνέπεια, το ήδη δύσκολο έργο του διδάσκοντα να επιβαρύνεται ακόμα περισσότερο.

Βασίζόμενοι στις διαπιστώσεις αυτές, η δεύτερη φάση κοινωνικοποίησης των παιδιών αυτών χαρακτηρίζεται από τα ακόλουθα:

- Το γονεϊκό περιβάλλον και η γλώσσα του είναι φορείς πολιτισμικών στοιχείων που αναφέρονται σε μία άγνωστη, μακρινή πραγματικότητα.
- Η εδω πραγματικότητα είναι συνδεδεμένη με την γλώσσα του τόπου παραμονής.
- Εποικοδομητική σύζευξη των διαφορών είναι μόνον τότε εφικτή, εάν σχολείο και γονιός αφ' ενός και κοινωνία και πολιτεία αφ' ετέρου θεωρήσουν ως ισότιμα τα δύο γλωσσικά συστήματα και τις με αυτά συνδεδεμένες αξίες και ιδεώδη.
- Η διεύρυνση των γλωσσικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων γίνεται στα πλαίσια της κάθε γλώσσας χωριστά και -κατά συνέπεια- συμβαδίζει με την διεύρυνση εκείνων των κοινωνικών δεξιοτήτων και ρόλων, τους οποίους το παιδί αναλαμβάνει εντός της κάθε γλωσσικής κοινότητας.

Τα καθοριστικά αυτά στοιχεία της κοινωνικοποίησης διαμορφώνουν κατά συνέπεια και τα προσδιοριστικά στοιχεία του σημειακού ρόμβου. Η διερεύνηση, όμως, της επίδρασης των δύο γλωσσών κοινωνικοποίησης, επιβάλλει προηγουμένως μια σύντομη αναφορά και

στις ακόλουθες κοινά αποδεκτές πλέον διαπιστώσεις ως προς την οργάνωση του λόγου σε δίγλωσσα άτομα.

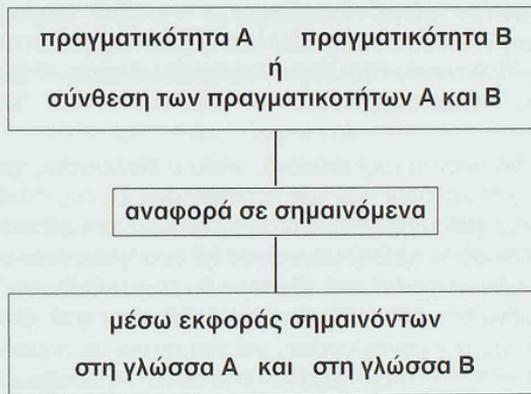
5. Η οργάνωση του λόγου σε δίγλωσσα άτομα.

Το ερώτημα, εάν μπορούν να χαρακτηριστούν δίγλωσσα όλα εκείνα τα παιδιά, που κοινωνικοποιούνται μέσα από δύο γλώσσες, απαντάται από τον U. Weinreich στο θεμελιώδες του έργο *Languages in Contact*,¹⁸ όπου ορίζει τη δίγλωσσία ως την εναλλάξ χρήση δύο γλωσσών και θεωρεί εκείνα δε τα άτομα ως δίγλωσσα, τα οποία επικοινωνούν μ' αυτόν τον τρόπο. Παράλληλα, ο Weinreich διερεύνησε πρώτος τη σχέση γλωσσικού σημείου και σημασιολογικού πεδίου κατά την νοητική οργάνωση του λόγου δίγλωσσων ατόμων και διακρίνει τρεις μορφές δίγλωσσίας:¹⁹

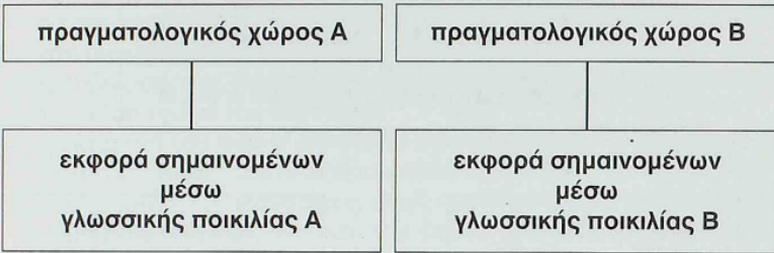
- Σύνθετη δίγλωσσία (compound), όπου ο δίγλωσσος χειρίζεται τις δύο πραγματικότητες που τον περιβάλλουν ως ένα σύνθετο γλωσσικό σημείο, με συγχωνευμένα σημασιόμενα, των οποίων τα σημαίνοντα τα εκφέρει χειριζόμενος και τα δύο γλωσσικά συστήματα. Έτσι, το ελληνόπουλο του εξωτερικού π.χ. αναφέρεται στο αυτό σημασιόμενο είτε όταν λέει «δέντρο», είτε όταν λέει «Baum», όπως συμβαίνει με τον μονόγλωσσο, για τον οποίο τα σημαίνοντα «φλιτζάνι» και «κούπα» παραπέμπουν στο αυτό σημασιόμενο.
- Συντονισμένη δίγλωσσία (coordinate) υφίσταται όταν ο δίγλωσσος αντιλαμβάνεται τις δύο πραγματικότητες που χειρίζεται ως δύο χωριστά συστήματα και τα σημαίνοντα της κάθε μιας γλώσσας παραπέμπουν σε διαφορετικά σημασιόμενα. Έτσι, όταν εκφέρει το σημαίνον «δέντρο» αναφέρεται σε ένα για τον ελληνόφωνο χώρο χαρακτηριστικό, την ελιά ή το πεύκο π.χ., ενώ όταν εκφέρει «Baum», το σημασιόμενο αφορά ένα για τον γερμανόφωνο χώρο χαρακτηριστικό φυτό.
- Εξαρτημένη μορφή δίγλωσσίας (subordinate), τέλος, παρατηρείται κατά τον Weinreich όταν ο δίγλωσσος συγκροτεί τη μια πραγματικότητα μέσω της άλλης, δηλ. όταν το σημασιόμενο στο οποίο παραπέμπει το σημαίνον δεν σχηματίζεται άμεσα, αλλά μέσω αναγωγής στο έτερο γλωσσικό σύστημα. Παρατηρούμε δηλ. ένα αντίστοιχο φαινόμενο, με την διαδικασία στην οποία προβαίνει π.χ. ένας γερμανομαθής Έλληνας όταν ακούει «Baum»: σχηματίζει κατ'

αρχήν την αναφορά στο σημαϊνόμενο εντός της ελληνόφωνης πραγματικότητας (την ελιά ή το πεύκο) και μετέπειτα περνά στην γερμανόφωνη πραγματικότητα, αναζητώντας ένα για εκείνον τον χώρο χαρακτηριστικό φυτό.

Η διάκριση αυτή επιτρέπει, κατά την άποψή μας, να ισχυριστούμε ότι τα δίγλωσσα άτομα αναφέρονται σε δύο πραγματικότητες, οι οποίες αποτυπώνονται μέσω εκείνης της γλώσσας που χρησιμοποιούν τη δεδομένη στιγμή:

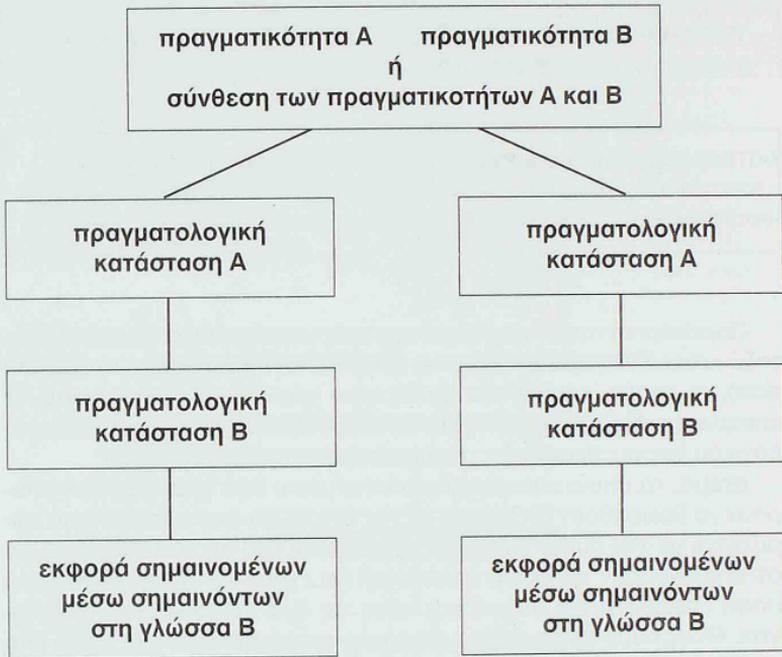
Ταυτόχρονα, όμως, θέλουμε να αναφερθούμε και στον J. Fishman,²⁰ ο οποίος διατύπωσε την θέση ότι οι γλωσσικές ποικιλίες, τις οποίες χειρίζεται το κάθε μέλος μιας όποιας γλωσσικής κοινότητας, είναι άμεσα συνδεδεμένες με τον εκάστοτε συγκεκριμένο πραγματολογικό χώρο (domain):

Παραπέμποντας δε στις παρατηρήσεις μας περί άμεσης σχέσης μεταξύ κοινωνικών πράξεων (social acts) και λεκτικών πράξεων (speech acts), οι οποίες λαμβάνουν αμφοτέρως χώρα εντός συγκεκριμένης επικοινωνιακής κατάστασης και – κατά συνέπεια – εντός πραγματολογικού χώρου, θεωρώ ότι τεκμηριώνεται η ακόλουθη θέση:²¹

άτομα, τα οποία κοινωνικοποιούνται μέσω δύο γλωσσών δεν μπορούν να θεωρηθούν δίγλωσσα με την έννοια ότι ανά πάσα στιγμή χειρίζονται με την αυτήν ευχέρεια και διάθεση και τις δύο γλώσσες και ότι επιδεικνύουν την αυτήν προτίμηση και έχουν την αυτήν στάση ανά πάσα επικοινωνιακή στιγμή και προς τις δύο γλώσσες που χειρίζονται. Θεωρούμε δε ότι άτομα, τα οποία κοινωνικοποιούνται μέσω δύο γλωσσών, διαθέτουν εκείνο το πλαίσιο επικοινωνιακών πράξεων, όπου για ορισμένες επικοινωνιακές πράξεις θα επιδείξουν προτιμησιακή χρήση της μιας γλώσσας και υπό άλλες επικοινωνιακές συνθήκες θα προτιμήσουν την άλλη γλώσσα.

Με άλλα λόγια, η γλωσσική τους κατάσταση μπορεί να περιγραφεί ως ακολούθως:

6. Η επίδραση της μέσω δύο γλωσσών κοινωνικοποίησης στα προσδιοριστικά στοιχεία του σημειακού ρόμβου

Αναφερόμενοι στα επί μέρους στοιχεία που προσδιορίζουν ομιλητή και ακροατή αφ' ενός και σημαίνον και σημαινόμενο αφ' ετέρου, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τα ακόλουθα, όταν στην επικοινωνιακή διαδικασία μετέχει άτομο, που κοινωνικοποιήθηκε μέσω δύο γλωσσών:

ως ομιλητής ενδέχεται να διαφοροποιείται από τον μονόγλωσσο λόγω επίδρασης του άλλου πραγματολογικού χώρου.²² Πιθανά σημεία διαφοροποίησης συνιστούν:

- η στάση του ως προς το θέμα,
- η απ' αυτόν αναμενόμενη στάση του ακροατή,

- το κίνητρό του για την συγκεκριμένη επικοινωνία,
- το απ' αυτόν αναμενόμενο κίνητρο του ακροατή για συμμετοχή στη συγκεκριμένη επικοινωνία
- η επίγνωση των συμβάσεων συμπεριφοράς που απορρέουν από τη σχέση του με τον ακροατή,
- η εκτίμησή του πώς ο ακροατής αντιλαμβάνεται την μεταξύ τους σχέση και τις απ' αυτήν εξαρτώμενες συμβάσεις συμπεριφοράς,
- οι γλωσσικές του ικανότητες, όπως οργάνωση, δόμηση και συνοχή του λόγου και μη-γλωσσικές του δεξιότητες, όπως επικοινωνιακή στρατηγική, ανταπόκριση σε κοινωνικούς / επικοινωνιακούς ρόλους και συμβάσεις κ.ά.,

ως ακροατής ενδέχεται να διαφοροποιείται από τον μονόγλωσσο ως προς:

- το απ' αυτόν εκτιμώμενο επίπεδο γνώσεων του ομιλητή,
- το απ' αυτόν εκτιμώμενο ενδιαφέρον του ομιλητή για το θέμα,
- τη στάση του προς το θέμα,
- την απ' αυτόν αναμενόμενη στάση του ομιλητή για το θέμα,
- το κίνητρό του για την συγκεκριμένη επικοινωνία,
- το απ' αυτόν αναμενόμενο κίνητρο του ομιλητή για συμμετοχή στη συγκεκριμένη επικοινωνία
- την εκτίμηση της σχέσης με τον ομιλητή και των απ' αυτήν εξαρτώμενων συμβάσεων συμπεριφοράς,
- την εκτίμησή του πώς ο ομιλητή αντιλαμβάνεται την μεταξύ τους σχέση και τις απ' αυτήν εξαρτώμενες συμβάσεις συμπεριφοράς,
- τις γλωσσικές του ικανότητες, όπως αποκωδικοποίηση τόσο της οργάνωσης, δόμησης και συνοχής του λόγου του ομιλητή, όσο και των μη-γλωσσικών φαινομένων.

Τα σημαινόμενα στα οποία γίνεται αναφορά στην επικοινωνιακή κατάσταση, στην οποία μετέχει και άτομο που κοινωνικοποιήθηκε μέσα από δύο γλώσσες, ενδέχεται

- ως προς το σημασιολογικό τους εύρος να γίνουν διαφορετικά αντιληπτά από τον ομιλητή ή τον ακροατή,
- να μην είναι συμβατά με τα από τον ομιλητή επιλεχθέντα σημαίνοντα, και
- να μην είναι συμβατά με την σχέση ομιλητή και ακροατή, το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο ή και την συγκεκριμένη επικοινωνιακή κατάσταση.

Τα σημαίνοντα, τέλος, τα οποία εκφέρονται θα πρέπει ιδιαίτερα σε αυτές τις περιστάσεις να ελέγχονται -μέσω μεταγλωσσικής επικοινωνίας- κατά πόσον

- αναφέρονται σε κοινό για ομιλητή και ακροατή κώδικα τόσο σε σηματολογικό, μορφολογικό, συντακτικό και υφολογικό επίπεδο, όσο και στο καταδηλωτικό, συνειρμικό και βιωματικό,
- είναι συμβατά με τα από τον ομιλητή επιδιωκόμενα να εκφραστούν σημαιόμενα, και εάν
- συγκροτούν στον ακροατή τα από τον ομιλητή επιδιωκόμενα να εκφραστούν σημαιόμενα.

Αυτά είναι τα σημεία, στα οποία οφείλουμε να εστιάσουμε την προσοχή μας, εάν θελήσουμε να προσεγγίσουμε άτομα, τα οποία κοινωνικοποιούνται μέσω δύο γλωσσών. Και αν ακόμη θεωρήσουμε ότι είναι δίγλωσσοι, δεν πρόκειται περί δύο μονογλώσσων με την μορφή του ενός. Τα διαφοροποιά στοιχεία που προαναφέραμε, πιστεύουμε ότι απεικονίζουν την πραγματικότητα, καθώς δηλώνουν ότι τα άτομα αυτά συγκεράζουν δύο πραγματολογικούς χώρους. Έτσι, ενεργοποιούν στις όποιες επικοινωνιακές συνθήκες μετέχουν εκείνο μεν το γλωσσικό σύστημα που χειρίζεται ο συνομιλητής, αλλά το ευρύτερο πραγματολογικό πλαίσιο αναφοράς τους είναι εκείνο, το οποίο για αυτά τα άτομα είναι το σύννηδες. Το συνειρμικό και βιωματικό επίπεδο των σημαινομένων δεν αλλάζει, όταν συνομιλήσουν για το αυτό θέμα στην άλλη γλώσσα. Μια πραγματολογική προσέγγιση, συνεπώς, μπορεί μέσω των παραμέτρων του σημειακού ρόμβου να συμβάλλει τόσο στην εκπόνηση όντως επικοινωνιακά προσανατολισμένων διδακτικών εγχειριδίων για την εκμάθηση γλώσσας, όσο και να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα της εντός αιθούσης διδασκαλίας διαδικασίας, εφ' όσον ο εκπαιδευτικός λάβει αυτά τα δεδομένα δημιουργικά υπόψη του.²³

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. ενδεικτικά την κριτική επισκόπηση της Ε. Σελλά, 2000, σελ. 10 κ. επ.
2. W. Klein, 1987, σελ. 27.
3. Βλ. Φ. Μπατσαλιά, 1993, σελ. 400 κ. επ.
4. C. A. Ferguson/D. I. Slobin, (eds), 1973.
G. Szagun, 1986, σελ. 68 κ. επ.
Δ. Θεοφανοπούλου-Κοντού, 1979, σελ. 226 κ. επ.
5. J. L. Austin, 1962.
6. J. R. Searle, 1969.
7. Βλ. ενδεικτικά U. Maas/D. Wunderlich, 1972, σελ. 69-188 και
F. Batsalia, 1997, σελ. 34-43, 49-58 και 72-81.
8. F. de Saussure, 1916/1979.
9. K. Bühler, 1934/1965, σελ. 28.
10. R. Jakobson, 1960, σελ. 350 κ. επ.
11. Αναλυτική κριτική επισκόπηση παραθέτει ο Γ. Μπαμπινιώτης, 1986, σελ. 97-123.
12. F. Batsalia, 1997, σελ. 34-43, 49-58 και 72-81.
13. F. Batsalia, 1997, σελ. 50 και 83-84.
14. Ως προς τη γλωσσική συμπεριφορά παιδιών Ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία,
βλ. ενδεικτικά: F. Batsalia-Konti, 1987a.
15. Ένα γλωσσολογικό εργαλείο ανάλυσης γραπτού και προφορικού λόγου παιδιών
που κοινωνικοποιούνται μέσω δύο γλωσσών παρουσιάζεται από τη Φ. Μπατσαλιά,
1995, σελ. 203 κ. επ.
16. Ως προς το μοντέλο εκπαίδευσης, το οποίο θα συμβάλλει στην ανάπτυξη των
γλωσσικών δεξιοτήτων και στις δύο γλώσσες κοινωνικοποίησης, βλ. ενδεικτικά F.
Batsalia-Konti, 1987a, σελ. 111 κ. επ. και F. Batsalia-Konti, 1987β, σελ. 4 κ. επ.
17. Ως προς τις δυνατότητες άσκησης συγκεκριμένων λεκτικών δεξιοτήτων που απαι-
τούν οι κοινωνικοί ρόλοι, στους οποίους οφείλουν παιδιά σχολικής ηλικίας να
ανταποκριθούν, βλ. F. Batsalia-Konti, 1991, σελ. 272 κ. επ.
18. U. Weinreich, (1953), 1979, σελ. 1.
19. Αν και διάκριση των τριών μορφών διγλωσσίας, όπως τη διατύπωσε ο Weinreich
καθόρισε για πολύ καιρό την επιστημονική σκέψη, υπήρξε αντικείμενο έντονης
κριτικής. Ως προς τους ενδοιασμούς περί μεθοδολογικής ασάφειας ενδεικτικά πα-
ραπέμπουμε στους McNamara, 1970, σελ. 25-40 και W. Lambert, 1969, σελ. 99-
126. Οι δε S. Erwin και Ch. E. Osgood (1954, σελ. 139-146), θεωρούν την τρίτη
μορφή ως μία εκδοχή της δεύτερης.
20. J. Fishman, 1972.
21. Εκτενής ανάλυση περιλαμβάνεται στην υπό προετοιμασία μελέτη μου με τίτλο «Η
κοινωνικοποίηση μέσω δύο γλωσσών».
22. Το φαινόμενο της παρεμβολής δεν περιορίζεται στην εκφορά των σημαίνοντων,
αλλά εμφανίζεται και στα σημαίνοντα, ιδιαίτερα δε στο συνειρμικό και βιωματικό
επίπεδο. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το γνωστό περιεχόμενο «Πάσχα» και «Ostern»
είναι το αυτό τόσο για την ελληνική, όσο και για τη γερμανική γλώσσα. Τα αυτό,
όμως, γνωστικό περιεχόμενο διαφοροποιείται στο συνειρμικό και βιωματικό επίπε-
δο: Το Πάσχα συνδέεται με κόκκινα αυγά και σουβλίσμα του αρνιού, ενώ Ostern
συνδέεται με απογευματινό περίπατο, ζωγραφισμένα αυγά περασμένα με κλωστή
σε κλαδιά και τοποθετημένα στα βάζα και σοκολατένια χρωματιστά αυγά κρυμμέ-
να στον κήπο.
23. Ως προς τη συμβολή της Συγκριτικής Γλωσσολογίας στην Διδακτική της Ν.Ε. ως
δεύτερης γλώσσας κοινωνικοποίησης βλ. Φ. Μπατσαλιά / Ε. Σελλά 1997.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Austin, J.L., 1962, *How to do things with words*. Oxford: Clarendon Press.
- Batsalia-Konti, F., 1987a, *Sprechhandlungen griechischer Grundschüler in deutscher und griechischer Sprache. Eine empirische Untersuchung an Hamburger Grundschulen*. Frankfurt a.M., Bern, New York: P. Lang.
- Batsalia-Konti, F., 1987b., «Ein integratives, zweisprachiges Beschulungsmodell für in Deutschland lebende Migrantenkinder», *Lernen in Deutschland. Zeitschrift für interkulturelle Erziehung*, Heft 1, Baltmannsweiler: Pädagogischer Verlag Burgbücherei Schneider, 4-7.
- Batsalia-Konti, F., 1991, «Sprechhandlungen im Fremdsprachunterricht», *Παρουσία*, Τόμος Ζ', Αθήνα, σσ. 263-276.
- Batsalia, F., 1997, *Der semiotische Rhombus. Ein handlungstheoretisches Konzept zu einer konfrontativen Pragmatik*. Αθήνα: Praxis.
- Bühler, K., 1934/1965, *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Stuttgart.
- Erwin, S., / Osgood, Ch. E. (1954), «Second language learning an bilingualism», *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 49, Suppl., σσ. 139-146.
- Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ., 1979, «Μικρή συμβολή στο πρόβλημα της κατακτισεως της γλώσσας. Εμπειριοκρατική και νοησιαρχική άποψη», *Εποπτεία*, 32 (αφιέρωμα στον Noam Comsky), σσ. 226-230.
- Ferguson, C.A. / Slobin, D.I., (eds.), 1973, *Stude of child language development*, New York.
- Fishman, J., 1971, *Sociolinguistique*, Bruxelles/Paris.
- Jakobson, R., 1960, «Linguistics and poetics», Στο: Th. A. Sebeok, (εκδ.), *Style in Language*. Cambridge, Mass.: MIT Press, σσ. 350-370.
- Klein, W., 1986, *Second Language Aquisition*, Cambridge: University Press.
- Lambert, W., 1969, «Psychological Studies of the interdependencies of the bilingual's two languages». Στο: J. Puchvel, (εκδ.), *Substance and Structure of Language*. Berkely, σσ. 99-126.
- Maas, U. / Wunderlich, D., *Pragmatik und sprachliches Handeln*, Frankfurt a.M.: Fischer Athenaeum.
- McNamara, J. (1970), «Bilingualism and Thought». Στο: *Monograph Series of Language and Linguistics*, 23, σσ. 25-40.
- Μπαρπινιώτης, Γ., 1986, *Θεωρητική Γλωσσολογία*, Αθήνα.
- Μπατσαλιά, Φ., 1993, «Γλωσσικές προϋποθέσεις παιδιών Ελλήνων μεταναστών», *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα*, Πρακτικά της 14ης ετήσιας συνάντησης του τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, σσ. 399-413
- Μπατσαλιά, Φ., 1995, «Γλωσσολογικό εργαλείο ανάλυσης του προφορικού και του γραπτού λόγου της Ελληνικής ως πρώτης και ως δεύτερης γλώσσας». Στο: W. Benping, (επιμ.), *Lern im Leben die Kunst...*, Τιμητικός Τόμος για τον Κλάους Μπέτσεν, Παρουσία, Παράρτημα 33: Τιμητικοί Τόμοι, 1, Αθήνα, σσ. 193-218
- Μπατσαλιά, Φ., 2000, «Ο επικοινωνιακός χαρακτήρας διδακτικών εγχειριδίων. Κριτήρια αξιολόγησης». *Παρουσία*, Αθήνα (υπό δημοσίευση)
- Μπατσαλιά, Φ., (υπό προετοιμασία), *Η κοινωνικοποίηση μέσω δύο γλωσσών*, Αθήνα
- Μπατσαλιά, Φ. / Σελλά, Ε., 1994, «Η συμβολή της Συγκριτικής Γλωσσολογίας στη Διδακτική της Ν.Ε. ως δεύτερης γλώσσας», *Ελληνική Γλωσσολογία 1997*, Πρακτικά Γαε Διεθνούς Συνεδρίου για την Ελληνική Γλώσσα, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τομέας Γλωσσολογίας, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μπατσαλιά, Φ. / Σελλά, Ε., 2000, «Πολυπολιτισμικές κοινωνίες: Η σύγχρονη πρόκληση

για το σχολείο», *Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου για τη Διδασκαλία της Νέας Ελληνικής ως ξένης γλώσσας*, Αθήνα, (υπό δημοσίευση)

Weinreich, U., (1953, 1979), *Languages in Contact, Findings and Problems*, New York, Humanities Press

Saussure, F. de, 1916/1979, *Cours de Linguistique generale* Paris: Payot,

Searle, J.R., 1969, *Speech Acts: An essay in the philosophy of language*, Cambridge: University Press

Szagun, G., 1986, *Sprachentwicklung beim Kind. Eine Einführung*, München

ZUSAMMENFASSUNG

Friederike Batsalia,
Pragmatik und zweite Sozialisationssprache

Aufbauend auf einem pragmatischen Ansatz, erfolgt der Versuch, in Bezug auf jene kommunikative Situationen, an denen Personen teilnehmen, die in und über zwei Sprachen sozialisiert werden, die nachstehenden Komponenten des semiotischen Rhombus in deren einzelnen Merkmale aufzugliedern: Sprecher - Hörer einerseits und Vorstellung - Lautzeichen andererseits.

Eine Konfrontation so wie diese Merkmale einerseits in der monolingualen Kommunikation und so, wie sie in kommunikativen Situationen erscheinen, an denen Personen teilnehmen, die in und über zwei Sprachen sozialisiert werden, ergibt, daß diese Personen auf zweierlei pragmatische Umfelder referieren, bzw. auf eine Verschmelzung dieser beiden. Dies führt dazu, daß vielfältige Differenzierungen auftreten können, von denen wir hier nur folgende erwähnen:

- Semantische Reichweite der Vorstellungen, bzw. verwendete Lautzeichen referieren auf abweichende Vorstellungen, besonders auf emotiver und konnotativer Ebene,
- Sprecher-Hörer-Verhältnis unterliegt abweichender Einschätzung, insbesondere bezüglich der sprachlichen Anpassung an die für in der jeweiligen Sprachgemeinschaft üblichen Verhaltensmuster.